

İRS

İkinci Karabağ Savaşı

Füzuli bölgesi – Ermeni işgalinden sonra

Prof. Dr. Ferhat PİRİNÇÇİ
Mehmet Çağatay GÜLER

KARABAĞ'DA KIRILAN 26 YILLIK PARADİGMA

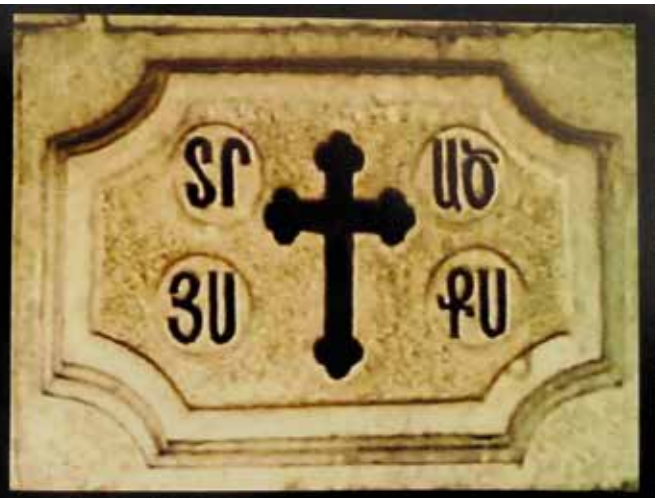
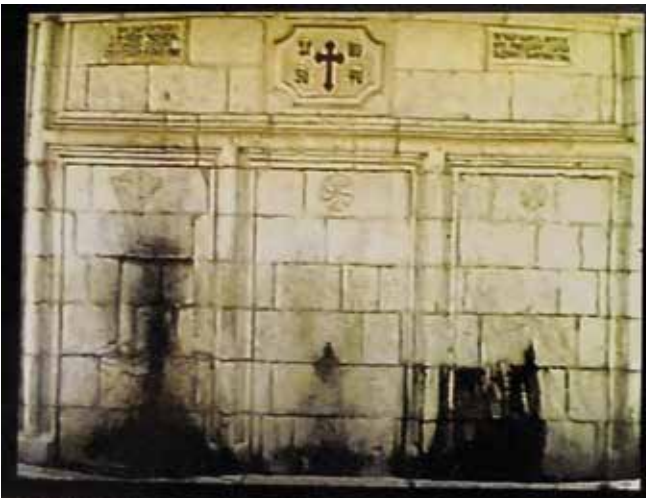
Şuşa kentinde bir çeşme. Son Karabağ hanının kızı ve kente ilk defa su getiren H. Natavan tarafından XIX y. inşa edilmiştir. 1980'den fotoğraf

Karabağ'ın Önemi ve Çatışmanın Arka Planı.

Azerbaycan topraklarının beşte birine tekabül eden ve günümüzde Ermenistan'ın işgali altında bulunan Yukarı Karabağ, coğrafi olarak oldukça stratejik bir konuma sahiptir. 19. yüzyıl Çarlık Rusya'sı dönemi iskân politikalarının temel hedefi olan bu bölge ve çevresindeki yerleşim yerleri, Türk Dünyasında oluşturulmak istenen tampon bölge ve yönetilebilir bir demografi oluşturma politikalarının üç ayağından bir tanesiydi. Nahçıvan'ın Sovyetler Birliği tarafından Sovyet Azerbaycan'dan koparılması ve Ermenilere verilmek istenmesi de aynı politikaların bir parçasıdır. Söz konusu politikaların son ayağı ise Zengezur koridorunda uygulanan iskân politikaları

ve en nihayetinde 1921 yılında Sovyet Azerbaycan'dan alınıp Sovyet Ermenistan'a verilmesidir. (1, ss. 230-240) Zengezur'un özüne ve tarihine aykırı bir şekilde Ermenilere verilmesi aslında arzu edilen tampon bölgenin başarıya ulaşmasını da sağlamıştır. Yakın döneme geldiğimizde, 1987'de fitili ateşlenen 1992'de bağımsızlığın ilanı ile başlayan ve 1994'te son bulan Birinci Karabağ savaşı, Ermenistan'ın bölgeyi işgal etmesiyle neticelenmiştir. Bu işgalin ve çatışmanın temelleri de söz konusu iskân politikaları ile atılmıştır. Diğer bir ifadeyle bölgenin değişen demografisi ve Karabağ'da artan Ermeni nüfusu, Ermeni halkının Karabağ'da hak iddialarını da beraberinde getirmiş ve çatışmalara zemin hazırlamıştır.

Şuşa kentinde Natavan çeşmesi. 1992 yılında kent Ermenistan tarafından işgal edildiğinde, çeşmenin yazıtı değiştirildi ve Ermenice yazıtı konuldu

Kelbecer - Ermeni birlikleri tarafından işgal edildikten sonraki durum

1994 yılında imzalanan ateşkes (2) ile bölgede 27 Eylül 2020'ye kadar uzanan bir statüko oluşmuştur. Ermenistan Yukarı Karabağ ile birlikte etrafından bulunan ve Azerbaycan'a ait yedi farklı rayonu da işgal etmiştir. Bölgenin kontrolü defacto olarak Ermenistan'ın kontrolü altında bulunsa da Birleşmiş Milletler tarafından Azerbaycan toprağı olarak tanınmaktadır. (3; 16; Ayrıca bkz: 15) Azerbaycan topraklarının %20'sini teşkil eden bu bölgede Ermeni işgali süresince binlerce insan hayatını kaybetmiş ve bir milyondan fazla Azerbaycan Türkü evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Ermenistan yönetimi 1994'te elde ettiği bu kazanımları korumak için yıllarca bölgeye yönelik göç politikaları uygulamış ve sınır hattına yığınaklar yapmıştır. Ancak bugün gelinen noktada 1994 yılına müteakip Ermenistan'ın haksız kazançları lehine oluşan paradigmanın kırıldığını; Azerbaycan'ın topraklarını özgürleştirmeye başladığını, artık topraklarının beşte birinin veya yedi rayonun işgal altında bulunmadı-

ğını; statükonun değiştiğini ve sahada farklı bir gerçeklik ile karşı karşıya olduğumuzu görmekteyiz.

Azerbaycan'ın Karabağ Savaşındaki Temel Dinamikleri. 27 Eylül sonrası kırılan paradigma ve değişen statüko bağlamında cevaplanması gereken en önemli soru, bahse konu değişimin neden bugün yaşandığıdır. Bu noktada dört temel dinamik bulunmaktadır. Bunlardan ilki mevcut statükonun sürdürülebilir olmamasıdır. Bu durum 2016 ile 2020'yi farklı kılan en temel nokta olmamakla birlikte, sürdürülemezlik 4 yıl önce vuku bulan çatışmada da söz konusuydu. Zira hukuka aykırı durumun hiçbir veçhede çözüme kavuşturulamaması ve bu oranda bir toprak işgalinin hiçbir şartta sürdürülebilir olmaması yıllardır bölgede yaşanan tüm çatışmaların tetikleyicilerinden biridir. Filhakika, bu donmuş çatışmanın her an sıcak çatışmaya dönme potansiyelinin temel nedeni de söz konusu sürdürülemezliktir. Kısacası son vuku bulan çatışmada da Azerbaycan'ın

Karabağ'ın en büyük kenti olan Ağdam, işgalden sonra "Kafkas Hiroşima'sı" adını aldı

toprak bütünlüğüne; bölge istikrarına, barışına ve refahına aynı şekilde uluslararası hukuka ve ilgili BM kararlarına (3) aykırı bu durumun sürdürülemez oluşu, esas dinamiklerinden birisidir.

İkinci ve önemli faktörlerden bir diğeri de Azerbaycan'ın yıllar içerisinde sağladığı kapasite artırımıdır. 2009-2018 yılları arasında toplam askeri harcamalarına bakıldığında, 24 milyar dolar ile Azerbaycan Ermenistan'a kıyasla 6 kat fazla harcama yapmıştır. (4) Kurulduğu ilk yıllarda yaklaşık 100 milyon dolar olan savunma harcamaları, 2017 yılında 1,5 milyar doları, geçtiğimiz yılda 1,8 milyar doları aşmıştır. (5; 14) Toplam askeri personelin de iki katına çıktığı görülmektedir. Azerbaycan ile Ermenistan'ın güncel askeri kapasiteleri kıyaslandığında, Azerbaycan'ın 2,7 milyar dolarlık askeri bütçesine karşılık Ermenistan yalnızca 500 milyon dolarlık bir bütçeye sahip olduğunu görmekteyiz. (6) Personel kapasitesi ve askerliğe uygun kişi sayılarını baktığımızda ise Azerbaycan'ın Ermenistan'dan 22 bin daha fazla askeri personele ve 2,2 milyon daha fazla askerliğe elverişli nüfusa sahip olduğunu, kısacası Ermenistan'a kıyasla

çok daha geniş bir kapasiteye sahip olduğu görülmektedir. (6) Kara gücü olarak 660 tanka karşılık 529 tank, 1637 zırhlı araca karşılık 1000 zırhlı araç, 740 toplam top gücüne karşılık 293 top gücü ile Azerbaycan ordusu fazlasıyla ağır basmaktadır. (6) Hava gücü olarak 127 uçağa karşılık 65 uçak ile Azerbaycan Ermenistan'ı ikiye katlamaktadır. (6) Azerbaycan Ordusunun envanterlerinde Rusya, Türkiye ve İsrail gibi ülkelerden alınan silah sistemleri ve askeri teçhizatlar ön plana çıkarken, yapılan askeri yatırımlar, ileri iş birliği anlaşmaları ve çeşitlendirilen silah envanteri bugün saha kazanımlarını belirleyen en önemli dinamikleri oluşturmaktadır. (7)

Üçüncü faktör Türkiye'nin Tovuz çatışmalarının ardından Azerbaycan'ın yanında denkleme dahil olmasıdır. Ankara ve Bakü yönetimleri arasında tesis edilen stratejik düzeydeki ikili ilişkiler ve Türkiye'nin Yukarı Karabağ meselesinde yıllardır izlediği politika aslında bir süreklilik arz etmektedir. Türkiye her zaman Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünden ve Ermenistan'ın hukuka aykırı işgalinin sonlandırılmasından yana bir politika izlemektedir.

Ermenistan tarafından 12 Temmuz 2020'de

Karabağ'ın en büyük kenti olan Ağdam, işgalden sonra "Kafkas Hiroşima'sı" adını aldı

Azerbaycan'ın Tovuz bölgesine gerçekleştirilen saldırı, ikili ilişkilerin seyrinde önemli bir nokta olmuş, Türkiye'nin bölgeye yönelik Azerbaycan lehine daha proaktif politikalar izlemesini de beraberinde getirmiştir.

Tovuz bölgesi Türkiye'nin enerji jeopolitiği açısından çok kritik bir öneme sahiptir. Öncelikle, Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) ve Bakü-Tiflis-Erzurum boru hatları Tovuz bölgesinden geçmektedir. Aynı şekilde TANAP boru hattı yine bu bölge üzerinden geçerek Güney Gaz Koridoru'nun bir parçası olarak Avrupa'ya açılmaktadır. Türkiye'nin geçtiğimiz yıl doğalgaz talebinin yüzde 20'si Azerbaycan'dan yapılan ithalat ile karşılanmıştır. (8) Bu yılki taleplerin aynı seyredeceği farz edilirse ve tamamlanan TANAP denkleme dâhil edilirse Azerbaycan, Türkiye'nin doğalgaz talebinin üçte birinden daha fazlasını karşılama potansiyeline sahiptir. (9) Bu bağlamda Tovuz bölgesi Türkiye'nin ve Azerbaycan'ın enerji güvenliği ile nakliye ve ulaştırma güvenliği açısından stratejik bir coğrafi konuma sahiptir. Enerji hatlarına ek olarak Bakü-Tiflis-Kars demir yolu gibi kritik taşıma ve lojistik hatları da aynı şekilde bu bölgeden geçmektedir. Ezcümle bu hat kesildiği takdirde

veya bu bölgeden sağlanan lojistik sekteye uğratıldığı durumda Azerbaycan için Türkiye'ye ve Avrupa'ya açılan alternatif bir rotanın bulunması gerekecek, Türkiye'nin enerji güvenliği farklı vechelerde etkilenmiş olacaktır. Böyle bir senaryonun gerçekleşme ihtimali özellikle Türkiye'yi bölgedeki istikrar ve işgal altındaki toprakların geleceği konusunda daha stratejik politikalar izlemeye yöneltmiş; tekrar Zengezur koridorunun önemini ve Türk coğrafyasında dizayn edilen tampon bölgenin yol açtığı sonuçları akıllara getirmiştir.

Bu minvalde paradigma kırıcı önemli gelişmelerin başında, 29 Temmuz-10 Ağustos arasında hava, kara ve özel kuvvetlerin katılımıyla Azerbaycan'ın 5 şehrinde gerçekleştirilen ortak askeri tatbikat gelmektedir. Söz konusu tatbikatlar neticesinde aktarılan tecrübe ve savaş kabiliyetleri; tatbikatlara müteakip yapılan askeri yardımlar, bilhassa da Türk Savunma Sanayi ürünleri olan Bayraktar TB2 SİHA'lar, mühimmatlar, füzeler ve elektronik harp sistemleri, (7; Ayrıca bkz: 13) 27 Eylül sonrası saha kazanımlarını belirleyen en önemli faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dördüncü ve son dinamik ise içinde bulunulan bölgesel ve küresel konjonktürün uygunluğudur. Bu noktada ilk olarak belirtilmesi gereken, Azerbaycan'ın Rusya ile dengeli hatta stratejik düzeyde ilişkiler izlediğidir. İki ülkenin ticari ve diplomatik ilişkileri oldukça yüksek seviyededir. Azerbaycan her zaman bağımsız bir dış politikaya sahip ancak Rusya ile ilişkilerine de ayrı bir önem atfeden, Batı ile ilişkiler geliştirirken Rusya ile ilişkilerini bozmayan, dolayısıyla iki tarafla ilişkileri birbirinin ikamesi olarak görmeyen Sovyet sonrası coğrafyadaki nadir devletlerden biridir. Kremlin yönetimi **özellikle son çatışmada**, Ermenistan ile yakınlığına rağmen Azerbaycan ile ilişkilerini bozmamış, müdahaleci bir politika benimsememiştir. Aksine günümüzde defaatle dile getirildiği gibi Rusya, Yukarı Karabağ ve çervesindeki rayonları Azerbaycan toprağı olarak tanımakta ve bu işgalin ömür boyu sürdürülemeyeceği görüşündedir. (10) Rusya'nın Ermenistan ile sahip olduğu tarihi ve dini yakınlığı; Çarlık Rusya'sından Sovyet Rusya'sına ve Rusya Federasyonu'na kadar her zaman izlenen Ermenistan yanlısı politikalara rağmen günümüzde oluşan denklem Azerbaycan'ı dışlar nitelikte değildir. Bu noktada Ermenistan'ın 2018 yılında gerçekleşen Kadife Devrim sonrası Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile izlediği yakın politikalar ve Başbakan Nikol Paşinyan'ın Rusya'dan uzaklaşarak Batı eksenli benimsediği siyaset, Moskova-Erivan ilişkilerinde gerginliğe sebebiyet vermektedir. (11) Rusya-Ermenistan ilişkilerinde yaşanan bu gerilim, hem Azerbaycan yönetimine işgale karşı adım atma alanı sağlamakta hem de Rusya açısından Erivan yönetimini cezalandırma fırsatı olarak görülmektedir. Ayrıca Rusya **açısından**, Azerbaycan'ın kazanımları neticesinde İran'ın bölgedeki nüfuzunun dengelenmesi önemli olarak görülmektedir. Son olarak, Rusya'nın çatışmalar neticesinde bölgeye asker konuşlandırma ve bu coğrafyada sahip olduğu nüfuzu arttırma ihtimali de bulunmaktadır. Resmi pozisyon olarak karşılıklı taviz verilerek sorunun çözülmesini destekleyen Moskova'nın bölgeye üçüncü taraf olarak kendi askerinin dâhil edilmesi ihtimalini -resmi düzeyde dile getirmese de- karşı çıkmayacağı, bu sayede bölgedeki etkisini arttıracığı düşünülmektedir.

İkinci olarak Azerbaycan-İsrail iş birliği gelmektedir. Azerbaycan, BTC boru hattı aracılığıyla İsrail petrol talebinin yaklaşık %40'ını karşılamaktadır. (12) Diğer taraftan Azerbaycan'ın silahlanmasında İsrail önemli bir rol oynamaktadır. 2012 yılında, Azerbaycan yalnızca İsrail Havacılık ve Uzay Sanayii ürünü silahlara 1,6 milyar dolar harcamış; 2016 yılında uydu sistemleri ve İHA'lar dahil olmak üzere İsrail'den yaklaşık 5 milyar

dolar değerinde silah satın alınmıştır. (12) Bu çerçevede **İsrail'in Azerbaycan ile yakın ilişkileri mevcut konjonktürde Bakü lehine avantaj sağlamaktadır.**

Son olarak, ABD, Rusya ve Fransa'nın eş başkanlığını yaptığı, bölgede çözüme yönelik kurulan uluslararası örgüt AGIT Minsk Grubu'nun yıllardır takındığı pasif ve etkisiz **tavır**, Azerbaycan'ın saha kazanımlarına uygun konjonktürü desteklemektedir. Yıllardır süregelen ihtilafa yönelik herhangi bir çözüm üretmemesi ve taraflar üzerinde sahip olunan düşük etki, Azerbaycan'ın topraklarını özgürleştirmesine karşı bir girişim oluşmasına da benzer şekilde engel olmaktadır. Tüm bu faktörler ve konjonktürel uygunluk bir arada düşünüldüğünde Karabağ savaşının dinamikleri ortaya çıkmaktadır.

Karabağ'ın Özgürleştirilmesi: Değişen Statüko.

27 Eylül 2020'de Ermenistan'ın Azerbaycan'a saldırısıyla başlayan Azerbaycan-Ermenistan çatışması ve Azerbaycan'ın işgal altındaki topraklarını azad etme mücadelesi diğerlerinden farklıdır. 2010-2018 yılları arasında her yıl farklı düzeylerde vuku bulan ve geniş kapsamlı çatışmalara dönmeden soğuyan çatışmalar ile son dönemde yaşanan ve İkinci Karabağ Savaşı olarak adlandırılabilir olan **çatışmalar** birçok anlamla farklılık arz etmektedir. Önceki yıllardan farklı olarak bir aydan fazla bir süredir farklı cephelerde sıcak çatışmalar devam etmektedir. Azerbaycan ordusu Yukarı Karabağ ve işgal altındaki yedi rayonu kurtarmak için doğrudan Ermeni askeri mevzilerini vurmaya devam etmekte ve 26 yıldır ilk defa sahada ciddi ilerlemeler kaydetmektedir.

Bu doğrultuda Cebrail, **Füzuli** ve Zengilan şehirlerinin geri alındığını, Kubadlı'nın şehir merkezi ve **büyük bir bölümünün işgalden kurtarıldığını, Murovdağı ve Sukovuşan'ın özgürleştirildiğini ve Yukarı Karabağ'ın Ermenistan ile arasında bulunan en kritik lojistik hattı olan Şuşa hattının** geri alınmak üzere olduğu **görülmektedir.** Ayrıca **güney bölgesindeki özgürleştirilmeler neticesinde** işgal altındaki topraklarda bulunan Ermeni güçleriyle İran arasındaki bağlantının koptuğu görülmektedir. Bu minvalde İran'ın özellikle Karabağ **üzerinde** sahip olduğu nüfuz kırılmaya başlamıştır. Özetle, 27 Eylül'den bu yana 200'den fazla köy ve yerleşim yeri Ermeni işgalinden kurtarılmıştır (bkz. Harita 1).

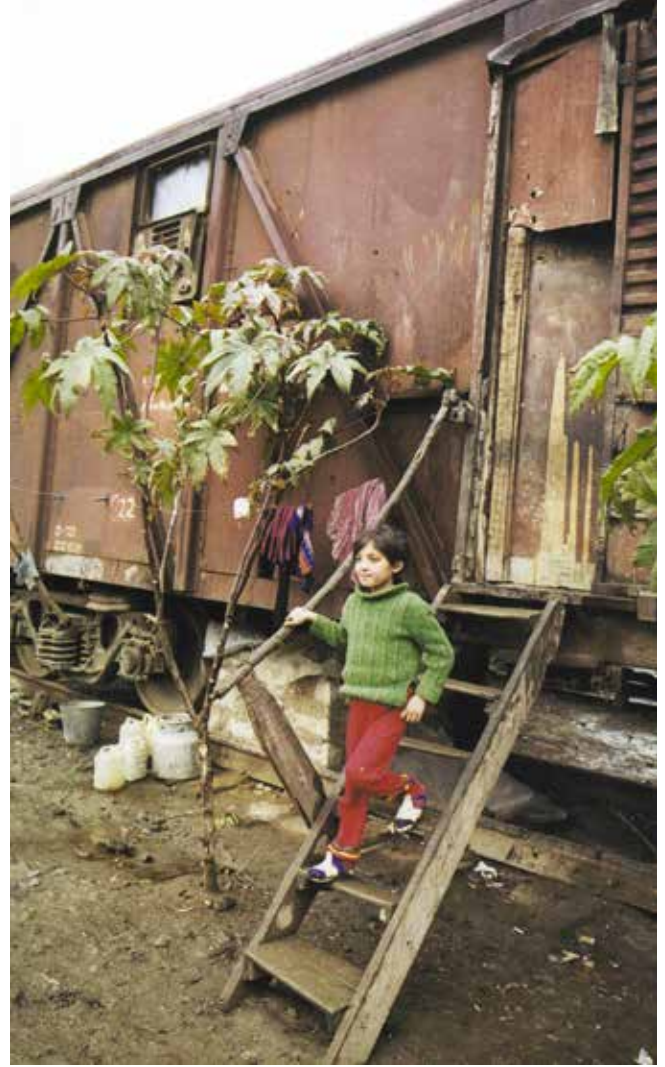
Bu bağlamda süreç içerisinde imzalanan ateşkes anlaşmalarının hükümsüzlüğü ve dikkate alınamayışı ile Azerbaycan'ın kapasitesini sürekli olarak geliştirmesi sonucunda ortaya çıkan saha kazanımları, artık **sürdürülmesi mümkün olmayan** statükonun değiştiğini, hem sahada hem de diplomatik alanda Ermenistan'ın lehine devam eden paradigmanın kırıldığını ortaya koymaktadır.

Karabağ'dan gelen Azerbaycanlı mülteciler, kalacak yerleri olmadığı için yük vagonlarına yerleşti

Diğer taraftan Ermenistan yönetimi, 1994 yılında imzalanan Bışkek protokolünden bu yana sahadaki maksimalist yaklaşımlarından vazgeçmemiştir. Karşılıklı olarak taviz vermeye, peyderpey işgal ettiği alanları terk etmeye yönelik teklifleri her zaman reddetmiştir. Günümüzde geldiğimiz noktada yaşanan saha kayıpları ve Azerbaycan ordusunun ilk defa sahada tam ölçekli karşılık vermesi, Erivan'da endişelere sebebiyet vermiştir. İç politikada Kovid-19 ve ekonomik krizin getirdiği baskıya ek olarak cephede alınan yenilgiler Nikol Paşinyan yönetimi üzerinde ciddi baskılar oluşturmaktadır. Ermenistan'ın özellikle Azerbaycan'daki sivil yerleşim yerlerini hedef alması aslında bu husus ile doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda çatışma bölgesi içinde yer almayan Azerbaycan yerleşim yerlerinin Ermenistan tarafından vurulması, **şüphesiz açık bir savaş suçu ve insanlığa karşı suç niteliğindedir. Ermenistan bu saldırılarıyla özellikle iki şeyi amaçlamaktadır.** İlk olarak bu saldırıları kendi iç kamuoyunda kullanarak dikkatleri cephede yaşanan toprak ve asker kayıplarından uzaklaştırmayı amaçlamaktadır. İkincisi ve belki de daha önemlisi, doğrudan Ermenistan topraklarından bu saldırıların düzenlenmesiyle Azerbaycan'ı provoke etmeyi ve Azerbaycan'ın en kötü ihtimalle aynıyla mukabelede bulunmasını sağlamaya çalışmaktadır. Çatışmanın Ermenistan topraklarına çekilmesini başarabilirse, **üyesi olduğu Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'nü (KGAÖ)** devreye sokmayı hedeflemektedir.

Tek başına söz konusu kazanımların önüne geçemeyecek olması ve Karabağ'ın ilk kez bu boyutta **özgürleştirilme** ihtimalinin ortaya çıkması Ermenistan yönetimini dış destek aramaya zorlamaktadır. Rusya'nın da üyesi olduğu bu örgütün savaş halinde Ermenistan'a yardım yükümlülüğü bulunmaktadır fakat savaşın Ermenistan topraklarında gerçekleşiyor olması gerekmektedir. Müteaddit defalar ifade edildiği gibi çatışma Azerbaycan topraklarında gerçekleşmektedir. Bundan mütevellit, Ermenistan'ın girişimlerine rağmen KGAÖ veya Rusya bireysel bir inisiyatif ile Erivan yanında çatışmaya müdahil olmamaktadır.

Saha kazanımları ve mevcut durum üzerinde ileriye dönük bir okuma yapıldığında ise Azerbaycan'ın ilerlemesini yavaşlatacak veya ivmesini kırarak girişimler olsa dâhi, nitekim mutabakata varılan ancak uygulanamayan üç ateşkes girişimi bu minvalde atılmış adımlardır. Erivan yönetimi, Azerbaycan'ın cephede sürdürdüğü bir nevi hukuki mücadelesini gölgelemeye; sivillere yönelik sal-

dırılar ile uluslararası kamuoyunda Bakü'nün imajına halletmeye; Türkiye'nin çatışmaya doğrudan müdahil olduğu söylemi ile Rusya, KGAÖ ve AGİT Minsk Grubu eş başkanlarından yardım bulmaya yönelik çalışmalarına devam edecektir. Ancak çatışmanın devam etmesi noktasında en belirleyici etken Azerbaycan yönetimi, ordu ve halkının ortaya koyacağı irade olacaktır. Bu iradenin yalnızca saha kazanımları ile değil ilerleyen günlerde diplomatik başarılarla da desteklenmesi önemlidir.

Sonuç. Karabağ'ın özgürleştirilmesini dört dinamik üzerinden açıklanmıştır. Bunlardan ilki mevcut statükonun sürdürülemez oluşu; ikincisi, Azerbaycan'ın yıllar içerisinde gerçekleştirdiği kapasite artırımındır. Üçüncüsü, Türkiye'nin Tovuz sonrasında bölgeye yönelik daha proaktif politikalar izlemesi ve özellikle savunma sanayi noktasında Azerbaycan'a gerçekleştirdiği yardımlardır. Dördüncü ve son olarak da bölgesel ve küresel konjonktürün Azerbaycan'ın topraklarını özgürleştirilmesi

Füzuli bölgesi – Ermeni işgalinden sonra

noktasında uygun ve hatta bazı ülkeler açısından destekleyici minvalde oluşu; Ermenistan'ın lehinde izlenen siyasetin belli ülkelere etkinliğini kaybetmesi; askeri ve diplomatik bağlamda Bakü yönetiminin hukuki mücadelesine karşı çıkılmamasıdır.

1994 yılında Bişkek Protokolü sonrası oluşan statüko hem askeri hem de siyasi olarak sürdürülmesi mümkün olmayan bir gerçeklik oluşturmuştu. 26 yıldır Ermenistan'ın lehine devam eden paradigma belirtilen dinamiklerin etkisi neticesinde 27 Eylül 2020 tarihi itibarıyla kırılmıştır. 27 Eylül öncesi Azerbaycan topraklarının %20'sine tekabül eden Yukarı Karabağ ve çevresindeki yedi rayonun işgal altındayken; bugün itibarıyla artık birçok rayonun işgalden kurtarıldığı, 200'ün üzerinde köyün geri alındığı ve işgal altındaki toprakların yaklaşık üçte birinin özgürleştirildiği yeni bir denklem içerisindeyiz. Son tahlilde, kırılan bu paradigmanın ve içinde bulunan yeni denklemin bölgede kalıcı barışı, istikrarı ve refahı getirebilmesi; sahada elde edilen kazançların daimi olması ve diplomasi ile desteklenmesine bağlıdır. ✨

Kaynaklar:

1. Мустафаева Ситара. “Советская Россия и формирование границ между государствами Кавказа(на примере Азербайджана и Армении)”, Кавказ и глобализация, Cilt. 4, No. 1-2, 2010, ss. 230-240
2. Павел Мыльников, “Армения и Азербайджан договорились о режиме прекращения огня.”, Deutsche Welle, 10 Ekim 2020
3. “1993 UN Security Council Resolutions on Nagorno-Karabakh: Resolution 822 (1993) Adopted by the Security Council at its 3205th meeting, on 30 April 1993)
4. Sam Bhutia, “Armenia-Azerbaijan: Who's the Big Defense Spender?”, Eurasianet, 28 Ekim 2019
5. “Military expenditure (current USD) – Azerbaijan”, The World Bank, <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD?locations=AZ> (E.T. 28 Ekim 2020)
6. “Infographic: Military arsenals of Armenia and

Savaş alanında Ermeni askeri teçhizatı imha edildi. Fuzuli bölgesi

- Azerbaijan”, Al Jazeera, 1 Ekim 2020
7. Ece Göksedef, “Dağlık Karabağ: Türkiye, Azerbaycan’ın askeri kapasitesini geliştirmesinde nasıl rol oynadı?”, BBC News Türkçe, 2 Ekim 2020
 8. “Türkiye’nin Doğal Gaz İthalatı Azaldı”, TRT Haber, 6 Haziran 2020
 9. Mehmet Çağatay Güler, “Looking at the Tovuz clashes from an energy perspective”, Daily Sabah, 11 Ağustos 2020
 10. “Interview with Rossiya TV Channel”, Official Internet Resources of the President of Russia, 7 Ekim 2020, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/64171> (30 Ekim 2020)
 11. Baunov, Alexander, “Why Russia Is Biding Its Time on Nagorno-Karabakh”, Carnegie Moscow Center, 9 Ekim 2020, <https://carnegie.ru/commentary/82933> (30 Ekim 2020)
 12. Emil Avdaliani, “Defying Geography: The Israel-Azerbaijan Partnership”, BESA Center Perspectives Paper No. 1723, 31 Ağustos 2020, <https://besa-center.org/wp-content/uploads/2020/08/1723-Isra-el-Azerbaijan-Partnership-Avdaliani-final.pdf> (E.T. 3 Kasım 2020)
 13. İsmail Demir [@IsmailDemirSSB]. (2020, Temmuz 17). Savunma sanayimiz SİHA’larımızdan mühimmatlarımız ve füzelerimize, elektronik harp sistemlerimize kadar bütün tecrübe, teknoloji ve kabiliyetleriyle her zaman Azerbaycan’ın emrindedir! [Tweet]. Twitter. <https://twitter.com/IsmailDemirSSB/status/1284038239083466753?s=20>
 14. “SIPRI Military Expenditure Database: Military expenditure by country”, SIPRI, <https://www.sipri.org/sites/default/files/Data%20for%20all%20countries%20from%201988%E2%80%932019%20in%20constant%20%282018%29%20USD.pdf> (E.T. 28 Ekim 2020)
 15. “Nagorno-Karabakh Belongs to Azerbaijan”, The Guardian, 1 Ekim 2020
 16. U.S. Department of State, <https://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/or/13508.htm> (E.T. 25 Ekim 2020)